

30 år av ekonomisk debatt*

Inledning

”Ingen domedag”, förkunnade *Ekonomisk Debatt* på senhösten 1974. Budskapet – som vid denna tidpunkt var högst kontroversiellt – framfördes i ett brett upplagt temanummer om tillväxt, resurser, välfärd, energi, miljö och hushållning. Därmed hade den nystartade tidskriften gjort sig känd och blivit en faktor att räkna med, även utanför ekonomkretsar.

Tidsandan under dessa år var präglad av Romklubbens pessimistiska framtids-scenarier och oljeprischockens förlamande inverkan på politik och ekonomi. Därför gav det tydlig effekt i samhällsdebatten när en bred krets ekonomer framförde en klart optimistisk uppfattning. Med hjälp av ekonomisk teori kunde de visa att naturresurserna inte är på väg att ta slut, utan att den tidens problem främst berodde på illa fungerande marknader.

Redan vid starten i början av 1973 hade *Ekonomisk Debatt* fått uppmärksamhet i massmedierna. Det är värt att citera vad Hans Tson Söderström skrev i *Expressen*, med anledning av dess andra utgivna nummer på våren 1973. Hans tes var att den nya tidskriften hade en stor lucka att fylla som länk mellan universitet och samhällsliv:

”Vi kan i framtiden hoppas på en kontinuerlig uppföljning av utredningar, beslut och diskussioner på det ekonomiska planet. Ett argusöga kommer att avslöja

JOHAN SCHÜCK är civilekonom och samhällsekonomisk krönikör vid Dagens Nyheter. Han har tidigare varit ledarskribent i samma tidning och dessförinnan i Expressen.

hastverk och dumheter. Politiker och intressegrupper kan förses med argument för och emot. Ingen ska längre kunna tala om elfenbenstornet. Här har vi den akademiska professionen på barrikaderna. Men kommer någon att kasta stenarna tillbaka?”

Hans Tson Söderström hade blick för de villkor som skulle gälla för *Ekonomisk Debatt*. Under långa perioder kunde tidskriftens namn uppfattas som missvisande, eftersom just debatt var sparsamt förekommande. Däremot fanns det gott om kunskapshöjande och upplysande artiklar som senare gavs ut i bokform, kring ämnen alltifrån skatter (Jonung [1982]) till u-landsekonomi (Jonung [1983]).

1970-talet

Under 1970-talet spelade flera stora översiktsartiklar av Assar Lindbeck en viktig roll för att skapa intresse kring *Ekonomisk Debatt*. Det spelade också en viktig roll att förgrundsgestalter som Bertil Ohlin och Gunnar Myrdal medverkade i tidskriften. Det var där som Myrdal präglade det ofta citerade uttrycket ”ett folk av fifflare”, när han motiverade varför det behövdes ett nytt skattesystem.

Samtidigt är det – vid en tillbakablick – intressant att se hur många av senare tids mer framträdande ekonomer som figurerade i *Ekonomisk Debatt* under dess första decennium. Det fanns, uppenbarligen, ett starkt behov hos den yngre generationen på 1970-talet att ge sin syn på

* Författaren är tacksam för synpunkter från Harry Flam, Disa Håstad, Pehr Wissén och Gunnar Örn.

aktuella ekonomiska frågor och att sprida den till en bredare krets än de fackkunniga. Flera av skribenterna var tidigt ute och deras idéer fick en långsiktig påverkan; som ett exempel kan nämnas Nils Lundgrens plädering ”gör hyresrätt till bostadsrätt”.

Bredden bland skribenterna var något större då än senare: Utöver nationalekonomer förekom även andra samhällsvetare och ibland någon tekniker, vilket gav olika infallsvinklar. Dessutom hände det att politiker eller politiska tjänstemän med ekonominriktning – alltifrån Kjell-Olof Feldt till dåvarande radarparet Bengt och Sten Westerberg – skrev i *Ekonomisk Debatt*.

Ändå blev det inte så mycket debatt mellan företrädare för olika åsikter, utöver sedvanliga och ofta detaljinriktade genmälen. Men ibland hettade det till i *Ekonomisk Debatt*, så att det också fick genljud i samhällsdebatten. Ett exempel från 1980-talets början är Klas Eklunds generalangrepp mot Sven Grassman, som anklagades för att vilseleda om balansbristerna i Sveriges ekonomi.

1980-talet

I början av 1980-talet blev ekonomisk politik ett allt mer framträdande tema, med anledning av lågkonjunkturen och krishanteringen genom upprepade devalveringar. I *Ekonomisk Debatt* kunde man följa åsiktsbrytningen mellan keynesianska synsätt, framförda främst av Erik Lundberg, och mer monetariska idéer hos ekonomer som Johan Myhrman.

Mot mitten av 1980-talet – en bit in på tidskriftens andra decennium – tappade emellertid tidskriften en del av sin framträdande roll och återgick till att mer vara ett forum för översiktsartiklar och presentationer. En serie ekonomporträtt, senare utgivna i bokform (Jonung & Ståhlberg [1990]), bidrog till att vidga perspektiven. Men de polemiska artiklar-

na, som väckte eko i samhällsdebatten, blev allt färre.

Flera förklaringar är möjliga. *Ekonomisk Debatt* hade gått igenom sin pionjärtid och det är tänkbart att ekonomernas entusiasm vid det laget hade avtagit. Sverige befann sig dessutom under dessa år i en relativt harmonisk period, där ekonomin kunde dra fördel av devalveringarna i början av 1980-talet och ännu inte hunnit drabbas av mer allvarliga struktur- och kostnadsproblem.

Därtill kom att SNS Konjunkturråd i allt högre grad hade gjort sig till trendsättare i den ekonomisk-politiska debatten. Andra delen av 1980-talet var höjdpunkten för den normpolitik som hade Hans Tson Söderström som främste företrädare. Många tongivande ekonomer knöts till rådet och utvecklade en konsensus, som medförde minskat intresse för mer försättningslös debatt.

Dessutom hade medielandskapet ändrats. Vid starten konkurrerade *Ekonomisk Debatt* visserligen om uppmärksamheten med andra ekonomiska tidskrifter som Bankföreningens *Ekonomisk Revy* och SE-Bankens kvartalsskrift, utöver de engelskspråkiga med mer inomvetenskaplig inriktning.

Men under 1980-talet tillkom nya debattfora, som betydde mer än dessa tidskrifter som en efter en försvann. Det gäller särskilt *DN Debatt*, där välkända ekonomer såsom Assar Lindbeck och Bo Södersten regelbundet kunde vända sig direkt till en bredare publik och delta i en dagspolemik. Detta blev viktigt redan under löntagarfondsdebatten, men växte sedan ytterligare i betydelse.

Att komma in på storstadstidningarnas debattsidor var inte så lätt för alla. Men de som hade den möjligheten föredrog nog ofta den framför att skriva i *Ekonomisk Debatt*, med dess begränsade spridning. Om man ville nå den bredare offentliga debatten kunde ju detta tyckas som en omväg, eftersom det i så fall var nödvändigt att bli uppmärksam av

journalister som läste tidskriften och sedan refererade dess innehåll.

En viktig händelse utgör ett undantag: Det var när kampen fördes i *Ekonomisk Debatt* mellan Walter Korpi och Assar Lindbeck med flera ekonomer om välfärdspolitik och ekonomisk tillväxt. Största uppmärksamheten kom kring 1990, då Korpi gick till angrepp mot stora delar av ekonomkåren för dess påståenden om en svensk eftersläpning och själv mötte kraftigt mothugg från ekonomernas sida (Korpi [1992]).

Detta var något som massmedierna gillade. Här fanns allt på samma gång: Mycket åtskilda synsätt på den ekonomiska politiken, liksom klara professionella motsättningar och även starka känslor. Följden blev att många opinionsbildare långt utanför ekonomkretsarna drogs in i debatten, särskilt som den handlade om något så ideologiskt laddat som huruvida Sveriges välfärdssystem utgör ett hinder för ekonomisk tillväxt.

Vid sidan om denna debatt finns åtskilligt som under dessa år också borde ha diskuterats i tidskriften. Vid läsning i efterhand saknar man artiklar som belyser hur Sverige var på väg in i den djupaste ekonomiska krisen sedan 1930-talet. Överhettning och finansbubblor ägnades ingen större uppmärksamhet när det hade behövts, varken i *Ekonomisk Debatt* eller på andra håll.

Här hade tidskriften kunnat få stor betydelse, om det funnits artiklar som slagit larm i tid. Anne Wibble har efter sin tid som finansminister beklagat denna brist hos *Ekonomisk Debatt*, som i det avseendet inte gav henne behövlig vägledning (Wibble [1996]). Men i rättvisans namn bör nog tilläggas att bristen på sådan diskussion var under denna period kännetecknande för större delen av ekonomkåren, som välkomnade de påbörjade avregleringarna utan att tillräckligt analysera deras omedelbara konsekvenser.

1990-talet

Man får sträcka sig in på 1990-talet – tidskriftens tredje decennium – för att *Ekonomisk Debatt* på nytt ska spela en mer framträdande roll i samhällsdebatten. Bakgrunden är de stora frågeställningar som aktualiserades genom den djupa ekonomiska krisen 1991–93 och omställningen från fast till flytande växelkurs, liksom senare även inträdet i EU.

Nu väcktes en debatt, där man ifrågasatte SNS Konjunkturråds linje om behovet av fasta normer i stabiliseringspolitiken. På nytt var det några yngre ekonomer som trängde fram i *Ekonomisk Debatt* med ett budskap som avvek från det vid tidpunkten etablerade. Inom det bredare temat ”Hur hög ska arbetslösheten få bli?” (4/1991) ifrågasatte Jonas Agell och Anders Vredin behovet av prisstabiliseringsnorm och menade att kampen mot arbetslöshet och inflation måste drivas parallellt.

Frågeställningen var i högsta grad aktuell sedan dåvarande finansministern Allan Larsson i sin finansplan i början av 1991 har sagt sig prioritera kampen mot inflationen. På försommaren samma år knöts kronan ensidigt till EU:s valutaenhet, eucn, i ett försök att skapa ökad trovärdighet. I *Ekonomisk Debatt* blev det också en livaktig diskussion om normpolitiken, vilket gav eko långt ut i samhällsdebatten (Bergström [1993]).

Detta meningsutbyte kom dock alltför sent för att kunna påverka förloppet fram till kronfallet i november 1992. Positionerna var alltför låsta och de ekonomiskpolitiskt ansvariga såg fram till dess ingen annan möjlighet än att hålla fast vid den inslagna kursen. Regeringsskiftet på hösten 1991, då Anne Wibble efterträdde Allan Larsson som finansminister, innebar i det avseendet ingen större förändring.

Samma temanummer om arbetslösheten blev också startpunkten för en annan debatt, med inriktning på lönebildning och arbetsmarknadspolitik. Lars Calm-

fors, som förutsåg en kraftig ökning av arbetslösheten, förespråkade en sänkning av arbetsgivaravgifterna i kombination med en minskning av de offentliga utgifterna – en upplägning som har brukat kallas ”intern devalvering”. Han var därmed skeptisk till ytterligare arbetsmarknadspolitiska satsningar.

Den brittiske ekonomen Richard Layard, liksom Villy Bergström och Karl-Gustaf Löfgren i en gemensam artikel, försvarade däremot den aktiva arbetsmarknadspolitiken. Enligt deras uppfattning överdrev Calmfors – liksom SNS Konjunkturråd – denna politikens negativa effekter på lönebildningen, åtminstone i en situation med stigande arbetslöshet.

Även här tog *Ekonomisk Debatt* upp en högaktuell fråga, särskilt som både sänkning av arbetsgivaravgiften och arbetsmarknadspolitikens omfattning blev stora diskussionsfrågor under det påföljande året. Även om det inte kunde avläsas någon omedelbar effekt, var det ingen tvekan om att samhällsdebatten påverkades. Detta märktes längre fram, när den borgerliga regeringen och den socialdemokratiska oppositionen enades om ett krispaket på hösten 1992.

Kronfallet i november 1992 gav upphov till en ny situation, där många intagna debattpositioner måste omprövas. Plötsligt saknades den styråra, i form av fast växelkurs, som så länge hade fått bestämma villkoren för både ekonomiska politiken och debatten. I *Ekonomisk Debatt* märktes detta genom att inläggen, åtminstone ibland, blev mindre förutsebara och gav mer oväntade infallsvinklar.

Störst uppmärksamhet fick året därpå ett inlägg av dåvarande statssekreteraren Urban Bäckström. Hans artikel i *Ekonomisk Debatt* kretsade kring tillgångsprisernas svängningar som förklaring till den pågående finanskrisen. Denna hade föregåtts av en kraftig kreditexpansion som ledde till uppkomsten av en finansiell bubbla på, bland annat, fastighetsmarknaden.

När bubblan sedan brast ledde detta till en deflationssituation som inte uppmärksammades tillräckligt, menade Bäckström. Hans inlägg kom att citeras åtskilliga gånger i medierna: Först som en signal om vad den moderatledda delen av finansdepartementet (med Bo Lundgren som ansvarigt statsråd) ansåg om Riksbankens penningpolitik, sedan som en indikation om hur Urban Bäckström skulle resonera som nybliven riksbankschef.

Någon sammanhängande diskussion kring krisproblemen uppkom det emellertid inte i *Ekonomisk Debatt*, förrän långt senare. Kring mitten av 1990-talet var det i stället enstaka artiklar som väckte ett bredare intresse, såsom när Hans Tson Söderström beskrev den inträffade krisen i balansräkningstermer och därmed kunde ge en förklaring till hur hushållen hade reagerat på realräntechocken och hur detta sedan slagit mot de offentliga finanserna.

Senare skrev Ulf Jakobsson en ofta åberopad artikel om den svenska devalveringscykeln, där han visade hur detta historiskt återkommande mönster såg ut att upprepas även med rörlig växelkurs. Jonas Agell väckte än en gång debatt genom att kritisera andra ekonomer, denna gång genom ifrågasätta grunden för deras påståenden att ett högt skattetryck skadar tillväxten.

I takt med att åren rycker närmare blir det också svårare att urskilja vilka artiklar i *Ekonomisk Debatt* som särskilt har påverkat. Några exempel från senare tid är dock vad Pontus Braunerhjelm och Magnus Henrekson har skrivit om företagandets villkor och mekanismerna bakom det ökade utlandsägandet, liksom hur Jan Ekberg och andra vid upprepade tillfällen har analyserat invandrarnas försämrade situation på svensk arbetsmarknad.

Tidskriften har dock haft betydelse för samhällsdebatten vid åtskilliga fler tillfällen, även om det inte märkts lika tydligt. Men en genomgång som jag har gjort av *Dagens Nyheter/Expressens* arkiv (som

är datoriserat sedan början av 1990-talet), liksom av det bredare arkivet Affärsdata, visar att *Ekonomisk Debatt* under det senaste decenniet regelbundet har omnämnts i massmedierna och att detta inträffar vid åtskilliga olika tillfällen per år.

Ekonomisk Debatt tycks därmed ha haft ett bredare inflytande under det senaste decenniet än man ofta föreställer sig. Det gäller även i ämnen som kan uppfattas som något udda, ofta med tillämpning av ekonomisk teori på något tidigare oprövat område. Två exempel från senare år är tunneln genom Hallandsåsen och värdet av att skydda utrotningshotade djur.

Samtidigt kan sägas att tidskriften gradvis har blivit ännu mer beroende av medieuppmärksamhet, när det gäller dess möjligheter att påverka samhällsdebatten. Skälet är en vikande upplaga: För 20 år sedan var den cirka 3 500 exemplar, men därefter har den gradvis krympt och är nu nere kring 2 000. Rimligtvis betyder detta även att antalet läsare har minskat.

Tidskriftens framtid

Betydelsen av *Ekonomisk Debatt* är dock vida större än vad upplagesiffrorna ger uttryck för. En viktig funktion för tidskriften kan vara att fungera som träningsplats för yngre ekonomer, en annan utgöra en kanal för forskare med inriktning på empiri och intresse för aktuella ekonomiska frågor.

Enligt Lars Jonung [1992] fyller den därmed delvis samma funktion som *Ekonomisk Tidskrift* före dess omvandling till *Swedish Journal of Economics* och senare *Scandinavian Journal of Economics*.

Som kontrast mot denna ljusa beskrivning har dock Anders Björklund [1996] och Mats Persson [1996] vittnat om ett svalare intresse bland akademiska ekonomer att publicera sig i *Ekonomisk Debatt*, eftersom meritvärdet av sådana artiklar anses som lågt. Enligt Persson har skribenternas medelålder stigit och det tycks

honom allt svårare att locka dit de allra bästa ur den unga generationen. Björklund talar om en hårdnande internationell konkurrens mellan forskare, vilken har höjt deras alternativkostnad när det gäller deltagande i den svenska samhällsdebatten.

Klimatet för en svenskspråkig och populärt inriktad tidskrift som *Ekonomisk Debatt* har alltså blivit kärvarare. Till detta bidrar att också medielandskapet har blivit mer internationellt, så att svenskar i större utsträckning än tidigare regelbundet tar del av högklassiga analyser i tidningar som *Financial Times* och *The Economist*. Genom Internet har alla som önskar stora möjligheter att själva söka material, inte minst från de forskare som lägger ut artiklar, uppsatser och liknande.

Dessa förändringar hindrar inte att det även fortsättningsvis bör finnas en viktig roll för *Ekonomisk Debatt*. Alltjämt behövs det ett forum för debatt om svenska ekonomiska förhållanden, där artiklarna är skrivna på vårt eget språk och därmed lättare att tillgodogöra sig för en bredare publik. Tidskriften borde kunna fungera som forum för ekonomer som hellre skriver där än försöker tävla om det begränsade utrymmet på dagstidningarnas debattsidor.

Samtidigt finns det, enligt min mening, starka skäl för *Ekonomisk Debatt* och dess ägare Nationalekonomiska Föreningen att överväga en förändring av tidskriften i modernare riktning. Behovet märks kanske tydligast i layouten, som har ändrats obetydligt sedan starten och numera framstår som något antikverad. Risken finns att potentiella läsare och prenumeranter skräms bort av textmassorna och bristen på omväxlande inslag.

Men även innehållsmässigt borde det finnas möjlighet till förändringar som ökar intresset för *Ekonomisk Debatt* och höjer dess slagkraft. Temanummer kring aktuella och brännande frågor, helst där det finns meningsmotsättningar mellan olika ekonomer, kan bidra till att höja

temperaturen. Ett annat grepp är att i högre grad utnyttja tidskriftens oberoende ställning till kritiska granskningar, exempelvis av svensk ekonomisk politik.

Det borde inte finnas någon motsättning mellan kravet på fortsatt seriös inriktning på *Ekonomisk Debatt* och en förändring av tidskriften i modernare riktning. Som ett led i sådan förändring kunde tidskriftens redaktörer ges en formellt starkare position, med ställning som ansvarig utgivare.

Redaktörerna genom åren, från Nils Lundgren och framåt, har gjort avgörande insatser för *Ekonomisk Debatts* möjligheter att påverka samhällsdebatten. Detta har främst skett genom att man uppmanat skribenter att skriva intressanta artiklar i relevanta frågor. Att ge ut åtta tidskriftsnummer per år kan vara en prestation.

Ledarartiklarna i *Ekonomisk Debatt* har dock ofta varit försiktigt formulerade och utan tillräckligt tydliga ståndpunkter för att tränga igenom massmediebruset. Här finns utrymme för större frimodighet, såsom den gången vid mitten av 1990-talet då tidskriften hade en ledare, signerad Johan Torstensson, med rubriken "Lyssna inte för mycket på företagare!". Det väckte både anstöt och debatt.

Referenser

- Bergström, V (red), [1993], *Varför överge den svenska modellen?*, Tidens förlag, Stockholm.
- Björklund, A, [1996], "Nationalekonomer som syns i debatten" i Jonung, L (red), *Ekonomerna i debatten – gör de någon nytta?*, Ekerlids Förlag, Stockholm.
- Calmfors, L, [1995], "Assar Lindbeck och Institutet för internationell ekonomi" i Calmfors, L, m fl (red), *Ekonomisk politik. En vänbok till Assar Lindbeck*, SNS Förlag, Stockholm.
- Jonung, C & Ståhlberg, A-C, [1990], *Ekonomporträtt*, SNS Förlag, Stockholm.
- Jonung, L (red), [1982], *Skatter*, Liber Förlag, Malmö.

- Jonung, L (red), [1983], *U-landsekonomi*, Liber Förlag, Malmö.
- Jonung, L, [1992], "Economics the Swedish Way 1889–1989" i Engwall, L (red), *Economics in Sweden. An Evaluation of Swedish Research in Economics.*, Routledge, London.
- Korpi, W, [1992], *Halkar Sverige efter? Sveriges ekonomiska tillväxt 1820–1990 i jämförande belysning*, Carlsson Förlag, Stockholm.
- Nationalekonomiska föreningen, [1993], *Ekonomisk Debatt 1973–1992*, Nationalekonomiska Föreningen, Stockholm.
- Persson, M, [1996], "Professorn i politiken" i Jonung, L (red), *Ekonomerna i debatten – gör de någon nytta?*, Ekerlids Förlag, Stockholm.
- Wibble, A, [1996], "Ekonomerna och 90-talskrisen" i Jonung, L (red), *Ekonomerna i debatten – gör de någon nytta?*, Ekerlids Förlag, Stockholm.
- Ekonomisk Debatt*, samtliga årgångar 1973–2002.
- Tidningsartiklar i *Dagens Nyheter*, *Expressen* m fl (1973–2002).